

Eind negentiende eeuw fotografeert Rijksarchitect voor de Monumenten Adolph Mulder Kasteel Schaesberg. Zijn vrouw poseert links in het raam

Kasteel Schaesberg herrijst

Op z'n 17^e-eeuws

Hoe verbouwd en ze in de zeventiende eeuw een kasteel? Binnenkort kan iedereen dat met eigen ogen zien, bij een ruïne in Landgraaf. Want daar zal Kasteel Schaesberg op ambachtelijke manier herrijzen. Een boeiend experiment. **ARYAN KLEIN**

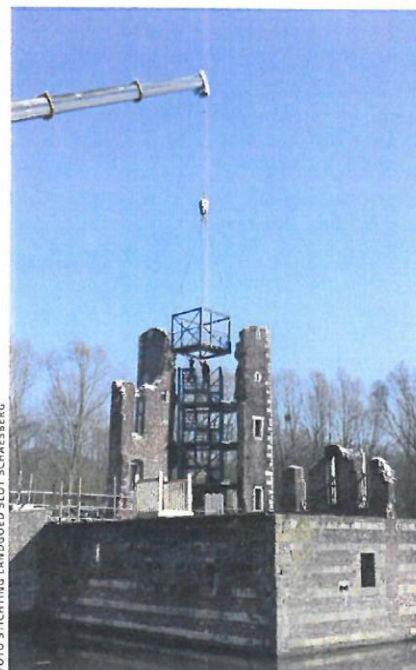
Scholieren, vrijwilligers en ambachtslieden zullen vele honderdduizenden veldbrandstenen bakken en een enorme hoeveelheid dakleien kappen. Ook gaan ze op zoek naar oude eiken om daar de balken van te maken voor de daken, de torenspitsen en de vloeren, zodat zij het kasteel en de slothoeve authentiek kunnen herbouwen. Van Kasteel Schaesberg in het Limburgse Landgraaf is vandaag de dag namelijk niet veel over. Restanten van een toren en kelders tonen een glimp van wat hier ooit stond: het middeleeuwse stamslot van de adellijke familie Schaesberg. Stichting Landgoed Slot Schaesberg neemt de herbouw op zich om van het kasteel een leerplek en een toeristische trekpleister te maken. De kasteelruïne is een rijksmonument. Voor de ingrijpende reconstructie raadpleegt de stichting dan ook geregeld de specialisten van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed op het gebied van baksteen, mortels, natuursteen, kastelen en middeleeuwse archeologie.

De stichting kiest ervoor om het kasteel in traditionele vorm en op een ambachtelijke manier te herbouwen. Die traditionele vorm is die van Kasteel Schaesberg in de zeventiende eeuw, toen het zijn grootste omvang had. De ambachtelijke manier is de wijze waarop er in de zeventiende eeuw gebouwd werd, met de middelen en mogelijkheden van toen. Het kasteel wordt opnieuw opgetrokken met hijskranen, gereedschap, karren, paarden, ladders, tredmolens, steigers, meettechnieken en touwen zoals onze voorouders die vier eeuwen geleden gebruikten. Dit bijzondere initiatief biedt de Nederlandse monumentenzorg een uitgelezen kans om te delen in de kennis die de stichting opdoet met allerlei technieken, waarvan sommige wellicht opnieuw ontdekt moeten worden. Denk hierbij aan het bouwen en gebruiken van een kalkoven of een veldoven voor het bakken van stenen. En aan de verwerking van kalk dat in de rot gelegd wordt om hem beter geschikt te maken voor gebruik als metselmortel.

Hoge adel

De familie Schaesberg behoort tot de hoge adel. De oudste vermelding van de familienaam stamt uit 1239. De Schaesbergs bekleedden al vroeg belangrijke posities onder het gezag van de heren van Valkenburg. In de zeventiende en achttiende eeuw groeide hun aanzien. Zo maakte Johan Frederik van Schaesberg in 1621 carrière aan het hof van de Jüliche Pfalzgraf in Düsseldorf. Hun grondgebied behoorde tot 1785 tot het Land van Valkenburg, het jaar waarin Oostenrijk Schaesberg afstond aan de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het huidige hoofd van het geslacht is Johannes Graf von Schaesberg-Tannheim.

Kasteel Schaesberg staat in schriftelijke bronnen voor het eerst in 1344 vermeld. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek tonen aan dat het in de veertiende eeuw een rechthoekige burcht was, samen met enkele kleinere gebouwen. Al in 1376 is die burcht verbrand of gesloopt, misschien wel

De toren is nog op zijn 21^e-eeuwse versterkt

als oorlogshandeling. Pas twee eeuwen later, in 1571, wordt op de middeleeuwse restanten een nieuw, voornamelijk herenhuis gebouwd, in de stijl van de Maaslandse renaissance. Deze stijl was en is bijzonder in Nederland. Het huis is in 1616 en 1650 uitgebreid. In dat laatste jaar is ook een grote, aanpalende bouwhoeve voltooid. De laatste adellijke bewoner van het kasteel, graaf Sigismund van Schaesberg, overlijdt kinderloos in 1733. Niet veel later zitten in de kerkers enkele leden van de beruchte dievenbende de Bokkenrijders gevangen. Zij zijn hier ook ter dood veroordeeld. Eind negentiende eeuw staat het kasteel leeg en zet het verval in.

Vrijwillig vermogen

De familie Schaesberg bleef wel nog tot 1944 eigenaar van het kasteel. In dat jaar is Schaesberg

De restanten van het kasteel en de hoeve in 2013

bevrijd. Aangezien de familie inmiddels Duits was, ontteigende de staat het kasteel als vijandelijk vermogen. Kort daarna verkocht het Rijk het voor honderd gulden aan de toenmalige gemeente Schaesberg. Het kasteel was inmiddels niet veel meer dan een ruïne. De hoofdburcht is in delen ingestort, waardoor er nog maar een klein stuk van de bebouwing overeind stond. De bouwhoeve

De stichting herbouwt het kasteel op een ambachtelijke manier

bleef tot 1964 in gebruik. De laatste eigenaar was de gemeente Heerlen. Tot groot ongenoegen van veel omwonenden brak die in 1968 de inmiddels vervallen hoeve af, ondanks dat er daarvoor diverse pogingen tot restauratie gedaan waren. Regionale media noemden de sloop van de hoeve zelfs 'het schandaal van de eeuw'. In 1974 stortte de kasteeltoren in. Maar de ruïne is niet geheel gesloopt. Na consolidatiewerkzaamheden in de jaren tachtig werd het stil rondom het kasteel.

Dit verhaal leek lange tijd te eindigen met totaal verval, tot 2008. In navolging van enkele succesvolle reconstructies, zoals die van de Franse middeleeuwse burcht Guédelon en die van het zeventiende-eeuwse VOC-schip de Batavia in Lelystad, oppert de gemeente Landgraaf in dat jaar de ambitie om het kasteel en de bijbehorende hoeve op ambachtelijke en wetenschappelijk verantwoorde wijze te herbouwen. Zij onderzoekt de haalbaarheid, gaat in december 2011 unaniem akkoord met een productieplan van erfgoedorganisatie BOEi en stelt geld beschikbaar. Dat laatste doen ook de provincie en de andere gemeenten uit de samenwerking met de naam Parkstad Limburg. Vervolgens is de Stichting Landgoed Slot Schaesberg opgericht, die de herbouw leidt.

Vrijwilligers

Al snel meldden de eerste vrijwilligers zich aan. Er is voor hen genoeg te doen. Zij bouwen momenteel een bezoekerscentrum, ambachtelijke werkplaatsen voor steenhouders, timmerlieden en smeden, en leggen een nutstuin aan. Ook vele tientallen stagiairs van opleidingen uit de buurt zijn hier aan het werk. Op bouwkundig gebied zette de stichting de eerste stappen. Een van de prioriteiten was het veiligstellen van de restanten van de toren. Die waren in slechte staat door vorstschade en helaas ook door vandalisme. Zo troffen de vrijwilligers in de kelder een ontplofte gasfles aan. Zij haalden gevaarlijk losliggende hardstenen kroonlijsten en vele honderden losse bakstenen weg en plaatsten een stalen hulpconstructie midden in de toren, die de beide helften borgt. De constructie is ook als uijtiktoren in gebruik.

» Verder liet de stichting de nog resterende fundering van de bouwhoeve onderzoeken. Onder toezicht van archeologisch bureau RAAP vond er geofysisch onderzoek plaats en zijn de ondergrondse muurkronen van de hoeve blootgelegd om meer over de middeleeuwse funderingen onder het renaissance-muurwerk te weten te komen. Tevens liet de stichting de gehele ruïne driedimensionaal scannen. Een goed inzicht in de wording van het kasteel geeft het bouwhistorische onderzoek dat het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis uitvoerde. Archeologische onderzoeksgegevens van de Technische Hogeschool Delft uit de jaren zeventig en tachtig zijn helaas verloren gegaan bij de brand in het Faculteitsgebouw Bouwkunde in 2008, maar enkele bij dit onderzoek betrokken oud-medewerkers stelden foto's en tekeningen ter beschikking. Er is meer archiefonderzoek noodzakelijk om aanvullende informatie over de boeiende geschiedenis van het kasteel te vergaren. In archieven in binnen- en buitenland zijn waarschijnlijk nog belangrijke documenten te vinden. Dit geldt zeker voor het familiearchief van de nazaten van de oorspronkelijke bewoners, de familie Von Schaesberg.

Adolph Mulder

Van grote waarde voor de herbouw zijn de opmetingstekeningen van het kasteel en de bouwhoeve die architect Adolph Mulder in 1881 maakte. Deze getuigen bovendien van de lange relatie tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Kasteel

Schaesberg. De opmeting van Rijksarchitect voor de Monumenten Mulder was vermoedelijk mede bedoeld om een restauratieplan te kunnen opstellen en een subsidieaanvraag te onderbouwen. Mulder heeft het vervallen kasteel en de hoeve minutieus opgemeten.

Hij tekende niet alleen de gevels en de plattegronden, maar ook, op grotere schaal, stookplaatsen, scharnieren, deurkrukken en andere bouwkundige details. Gelet op de vele tekeningen en schetsen is dit waarschijnlijk het kasteel dat hij het uitgebreidst heeft opgemeten. Mulder nam ook ruim foto's en op sommige daarvan zijn zijn vrouw en zootje te zien, zittend in een venster of kijkend uit het raam. Zijn foto's, opmetingstekeningen en schetsboeken bevinden zich in het archief van de Rijksdienst. Zij bieden de mogelijkheid om het kasteel en de hoeve nauwkeurig te herbouwen, want deze waren in 1881 nauwelijks veranderd sinds de laatste grote verbouwing in 1650.

Ambachtelijke scholing

Een team van toegewijde studenten, scholieren, wetenschappers, vrijwilligers en ambachtsmensen is dus hard aan het werk om het kasteel in oude glorie te herstellen. Een belangrijk aspect daarbij is het aanbieden van ambachtelijke scholing. Aangezien er op termijn een groot tekort aan ambachtslieden dreigt, wil de stichting een rol spelen bij het in stand houden van restauratieambachten. Kasteel Schaesberg biedt jonge mensen de gelegenheid om zich te bekwamen op vele vakgebieden, zoals metselen, timmeren en smeden. Deze ambitie is cruciaal

voor het behoud van de vele monumentale gebouwen die Nederland rijk is. Hopelijk kan Schaesberg zo uitgroeien tot een erfgoedcampus, waar ambacht en wetenschap hand in hand gaan.

Dit biedt jonge mensen de gelegenheid om zich te bekwamen op vele vakgebieden

Het steen voor steen herbouwen van het kasteel en de hoeve is van groot cultuurhistorisch, educatief én economisch belang. De interessante geschiedenis van het kasteel, zijn bewoners en de regio alsook de ambachtelijke bouwmethoden, zullen op een attractieve manier onder de aandacht worden gebracht. Om te beginnen zullen er heel veel veldbrandstenen gebakken moeten worden. ☒

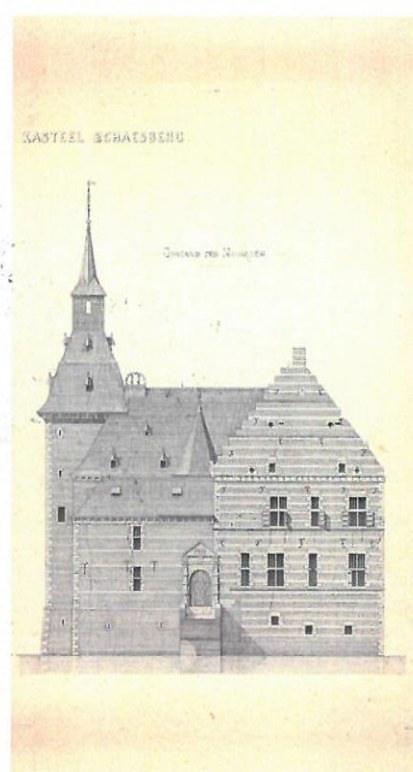
Aryan Klein is directeur van Stichting Landgoed Slot Schaesberg, aryan.klein@slotschaesberg.nl. Nadere informatie: Taco Hermans, specialist kastelen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, t.hermans@cultureelerfgoed.nl.

Zie ook www.slotschaesberg.nl.

En zie www.cultureelerfgoed.nl voor de handreiking 'Een toekomst voor kasteelruïnes'.

De hoeve eind negentiende eeuw, met links de vrouw en de zoon van Adolph Mulder

De noordgevel van het kasteel op een van Adolph Mulders tekeningen uit 1881